

Internetové pirátství mezi dětmi a mládeží

Česká protipirátská unie

Česká protipirátská unie (ČPU) uskutečňuje již od roku 1991 aktivity k ochraně autorského práva k audiovizuálním dílům a práv souvisejících s právem autorským k zvukově obrazovým záznamům a televiznímu vysílání. ČPU je zájmové sdružení právnických osob, jehož členy jsou výrobci a distributoři filmových děl a zvukově obrazových záznamů, poskytovatelé televizních programů a Národní filmový archiv. Česká protipirátská unie je nepodnikatelský subjekt, který nevytváří zisk, a svůj provoz financuje výhradně ze soukromých zdrojů. Dle stanov spočívá činnost ČPU především v ochraně autorských práv a potírání všech forem pirátství v audiovizu, ve sledování a analýze informací týkajících se porušování autorských práv k audiovizuálním dílům a produktům, prevenci neoprávněných zásahů do autorských práv a zabraňování opakování takových neoprávněných zásahů, v přípravě a realizaci právních kroků proti porušování autorských práv, uplatňování procesních práv poškozených a spolupráci s veřejnými orgány a ostatními institucemi. Česká protipirátská unie realizuje také vzdělávací a osvětové aktivity a preventivní kampaně.

Děti, mládež, internet

Děti zacházejí s počítačem od nejútlejšího věku a zpravidla již od deseti let věku se pohybují na internetu. Počítač a internet jsou pro ně přirozené prostředky k zábavě a komunikaci. Na internetu začínají se stahováním písniček a hraním her, postupně se dostávají i ke stahování filmů a softwaru.

S rozvojem vysokopásmového připojení padla omezení objemem dat, která dříve tvořila přirozenou bariéru pro rychlé a nekontrolovatelné šíření obsahu, včetně pirátského. Rychlost připojení je již taková, že zatímco dříve bylo stahování filmů koníčkem jen pro hodně trpělivé povahy, nyní lze i velké objemy dat jako jsou filmy stáhnout v řádu minut.

Rodiče často nemají ani rámcovou představu k čemu všemu děti počítač využívají. Pokud se vůbec snaží děti kontrolovat, zpravidla se soustředí jen na základní bezpečnost a poučení o autorských právech nechávají na škole.

Děti a mládež – rizika pirátství

Děti a mládež nejsou vedeny k respektu k duševnímu vlastnictví. Autorská práva resp. duševní vlastnictví nemají v široké veřejnosti aktivní podporu, často jsou vnímána jako něco nepochopitelného, složitého a neopodstatněného. Nejrozšířenějšími argumenty pro ospravedlnění pirátství jsou „autorovi nic nebylo“, „za ty peníze bych si to stejně nekoupil“ a „je to moc drahé“. I mezi dospělými je pirátství často vnímáno jako ospravedlnitelná forma protestu proti bohatým korporacím, jako jánošíkovská charita bohatým brát a chudým dávat. U dětí a mládeže navíc přibývá aspekt následování vzorů, pocitu připojení se k moderní formě chování. Dělají to všichni, proč ne já?

Internet je svobodná a nekontrolovatelná zóna, a zejména děti a mládež svádí k pocitům anonymity a nepostižitelnosti. Děti si neuvědomují právní rizika různých technologií a nástrahy technické, sociální i bezpečností, na které jsou častěji upozorňovány, bagatelizují. Mají snahu se na internetu profilovat a vědomě se zapojují do pirátské komunity, což pro ně představuje formu seberealizace, případně to berou jako hru.

Užití bez souhlasu autora, volné užití

I dospělí mají často problém rozlišit, jaké jednání ve vztahu k chráněnému dílu a jinému předmětu ochrany dle autorského zákona je dovoleno i bez souhlasu autora, a které vyžaduje autorovo svolení. Především je třeba upozornit na rozdíl mezi shlédnutím díla, tj. jeho vnímáním (recepce) a užitím díla. Vnímání díla je vždy dovolené jednání, které nevyžaduje souhlas autora. Jeho souhlas však vyžaduje aktivní užití díla, tj. především jakékoli jednání zacílené na další osoby (tj. jakákoli forma šíření díla), rozmnožování a jednání výslovně klasifikovaná jako nedovolená, jakými jsou například obcházení prostředků ochrany práv k dílu jako je kódování a odstranění či změna elektronické informace o správě práv k dílu.

Autorské právo je právo výlučné, tj. vztahuje se na jakékoli užití díla třetími osobami, nestanoví-li zákon jinak. Zákon však ve prospěch uživatelů omezuje některá autorova práva a umožňuje za určitých podmínek užití díla bez souhlasu autora formou zákonných licencí (jako je např. knihovní licence nebo licence pro zdravotně postižené) či tzv. volného užití, kterým je užití zveřejněného díla pro vlastní osobní potřebu fyzické osoby. Zákon tak výslovně dovoluje zhotovení rozmnoženiny zveřejněného díla pro vlastní osobní potřebu fyzické osoby, a to jak v hmotné podobě (např. vypálení CD či DVD), tak v nehmotné podobě (např. uložení kopie na harddisk počítače). Toto volné užití se však nevztahuje na zhotovení rozmnoženiny počítačového programu, elektronické databáze a zhotovení rozmnoženiny filmu při promítání v kině. Dále není dovoleno obcházet technické prostředky ochrany práv, jako je např. softwarová ochrana proti kopírování či systémy podmíněného přístupu.

Podmínky volného užití

Omezení autorských práv ve prospěch uživatele nesmějí být vykládána extenzivně. Musí být dodrženy všechny podmínky, které zákon stanoví, a to současně. Zejména se musí jednat o dílo již zveřejněné (takže volné užití se nevztahuje na předpremiérové filmy uniklé např. od akademiků jako z nedávné doby Nespoutaný Django či Bídníci či na filmy ukradené z výrobního studia, jako byl ve své době nedokončený X-Men Origins: Wolverine), kopii díla si může zhotovit jen ten, jehož osobní potřebě bude sloužit (tzv. výroba záložních kopií pro jiné osoby není dovolena) a od každého díla si zhotoví maximálně jednu kopii. Účel a užití zhotovené rozmnoženiny musí sloužit výhradně k vlastní osobní potřebě osoby, která kopii zhotovila. Zároveň však nesmí být dotčeny použité technické prostředky ochrany práv, takže pokud je dílo chráněno proti kopírování, tato ochrana nesmí být prolomena či obcházena ani pro osobní užití.

Zároveň aby zhotovení kopie pro osobní potřebu bez souhlasu autora bylo jednáním dovoleným v rámci tzv. volného užití, musí současně splňovat všechny podmínky tzv. třístupňového či tříkrokového testu, tedy že takové jednání není v rozporu s běžným způsobem užití díla a nejsou jím nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora. Navíc je třeba posoudit i otázku legálnosti zdroje, z kterého je kopie pro osobní potřebu pořizována. Pokud je dílo v běžné prémiové distribuci či bude brzy distribuováno, narušuje pořizování kopií z nelegálního zdroje běžný způsob užití díla. Oprávněným zájmem autora, potažmo držitele práva je samozřejmě dostat přiměřenou odměnu za užití jeho díla, dosáhnout návratnosti vložených investic a realizovat zisk.

Za film či album stažený z nelegálního zdroje ale takovou odměnu nedostane^{*)}, takže jsou tím jeho oprávněné zájmy dotčeny.

Internetové pirátství

V současné době převládá jednoznačně online pirátství, a to zejména mezi dětmi a mládeží. V cílové skupině jsou nejvíce populární stránky s embedovaným videem, což jsou stránky umožňující prostřednictvím vložených embed odkazů sledovat online filmy a seriály přímo v okně internetového prohlížeče takové stránky. Samotný videosoubor s filmem či seriálem je umístěn na videoserveru, např. YouTube apod. Stránky s embedovaným videem tak vlastně shromažďují a katalogizují soubory umístěné jinde na internetu, přičemž není výjimkou, že takto zpřístupněné neoprávněné kopie nahrávají přímo provozovatelé a správci těchto stránek. Na těchto stránkách lze online sledovat nejnovější filmy či epizody populárních televizních seriálů krátce po jejich zahraniční premiéře. Obsah bývá zpravidla rozčleněn do různých sekcí, např. Novinky, Filmy s českým dabingem, České filmy, Seriály apod. Při kliknutí na daný film či epizodu seriálu se přímo ve stránce s embedovaným videem otevře přehrávač a spustí se přehrávání zvoleného obsahu.

Další velmi populární metodou, jak se děti a mládež dostávají k chráněnému obsahu, je stahování z tzv. filehostingových serverů, jako je např. Uložto, Helldata apod. Na filehostingové servery ukládají soubory s chráněným obsahem jiné osoby a následně zveřejňují odkazy na tyto soubory na tzv. wareových fórech, což jsou speciální diskusní fóra, kde návštěvníci diskutují o problematice warezu (termín počítačového slangu označující autorská díla, se kterými je nakládáno nelegálně). V praxi tedy diskutují např. o tom, jak prolomit ochranu, kde sehnat obaly a potisky CD či DVD, jaké kodeky jsou potřeba k přehrávání stažených videosouborů, jak synchronizovat titulky apod. Zejména však zveřejňují odkazy na soubory s chráněnými díly nelegálně umístěnými na internetu, radí, kde najít cracky k počítačovým programům apod. Tato nelegální činnost se nevyhýbá ani dětem a mládeži.

Ke stále oblíbeným metodám stahování chráněného obsahu patří také peer-to-peer (P2P) síť, jejichž základním rysem je skutečnost, že jednotliví uživatelé poskytují ostatním data přímo ze svých počítačů. Zatímco dříve se těšil velké popularity výměnný systém Direct Connect, postupem času jej díky vyšší efektivitě přenosů dat mezi jednotlivými uživateli vystřídal BitTorrent. Při použití BitTorrentu uživatel na internetu nejdříve vyhledá a stáhne malý „řídící“ soubor, tzv. torrent. Ten pak otevře ve speciálním programu, který z tohoto souboru zjistí internetovou adresu tzv. trackeru a připojí se na ni. Tracker si lze představit jako určité „řídící centrum“, kde se shromažďují informace o tom, kdo daný soubor nabízí a poptává. Poté, co program z tohoto „řídícího centra“ získá potřebné informace o uživateli, kteří soubor nabízejí, začne se k nim připojovat a soubor stahovat. BitTorrent je velmi efektivní především díky tomu,

^{*)} Šťouralové začnou nepochybně namítat „A co výpalné?“, čímž mají na mysli poplatky z nenahranych nosičů, paměťových médií a harddisků. Tyto poplatky jsou 40 haléřů za CD disk a 1 Kč za DVD disk, což pochopitelně nemůže být ona přiměřená odměna, navíc stažené filmy a alba nejčastěji skončí na harddiscích počítačů a přehrávačů, případně na flashkách, kde je brzy nahradí nové stažené filmy a písničky. I za harddisky a flashky se platí – 1,50 Kč za každý započatý 1 GB kapacity, nejvýše však 90 Kč. Každý průměrný stahovač jistě po dobu životnosti svého počítače stáhl filmy a hudbu v hodnotě o několik řádů vyšší. A za externí harddisky, kde déle skladované kopie končí nejčastěji, se platí ještě méně – 0,15 Kč za každý započatý 1 GB kapacity, a od 1 TB jen 0,10 Kč za každý započatý 1 GB. Část vybraných peněz spolknou náklady na výběr a rozdělování, tedy náklady kolektivní správy práv, a pak přijde na řadu rozdělování. Tam je často ten největší kámen úrazu a u filmů je obzvlášť obrovský; odměna totiž náleží pouze za dovozená užití a kritériem jsou legální zdroje, tedy zejména vysílání v televizi, nikoli internet, z kterého skončí na harddiscích, flashkách a nosičích nejvíce filmů. Takže držitelé práv k nejvíce stahovaným dílům za takové užití nedostanou ani těch pár halířů.

že soubory se stahují po malých částech od velkého množství uživatelů (např. od 50 najednou, pokud jich tolik daný soubor nabízí).

S filmovým a seriálovým piráctvím je spojeno také stahování titulků. Ty jsou shromažďovány na k tomu určených serverech, jejichž obsah vytvářejí zpravidla uživatelé. U většiny filmů se na stránkách nejdříve objeví amatérský překlad vyrobený podomácku některým z uživatelů, který je po vydání české mutace DVD doplněn oficiálním. V případě populárních seriálů jsou překlady téměř okamžité – titulky k novým epizodám se nezřídka objevují i po několika hodinách od okamžiku, kdy došlo k odvysílání v televizi, resp. umístění epizody na internet.

Neméně populární jsou servery, na kterých jsou shromažďovány obrázky CD a DVD přebalů. Stejně jako v případě titulků tvoří jejich obsah převážně samotní uživatelé, kteří obaly CD či DVD scanují a poté na stránku umísťují.

Výrobkové pirátství

Případy, kdy dochází k fyzické replikaci audiovizuálních nosičů a jejich bezúplatné či komerční distribuci mezi lidmi, spadají do výrobkového pirátství. Přestože se díky rozvoji vysokorychlostního internetu těší tento druh pirátství menší oblibě než dříve, lze se s ním stále setkat – vypálení a zaslání nosičů s filmy je nabízeno na inzertních serverech, v chatech a na webových stránkách, již vypálené nosiče bývají ojediněle nabízeny k prodeji na bleších trzích. Šíření mezi kamarády a spolužáky stejně jako prodej prostřednictvím internetových inzerátů a nabídek v chatech se velmi často dopouští i nezletilí a mladiství. Berou to jako formu drobného přivýdělku a často si neuvědomují možnost odhalení a následných sankcí. Někteří kalkulují i s tím, že nejsou trestně odpovědní, ale již si neuvědomují, že budou muset sami či s pomocí rodičů nahradit škodu, která i několikanásobně převýší jejich výdělek. I v případě bezúplatného šíření je třeba souhlasu autora, a pokud někdo např. vypálí kamarádovi zadarmo na DVD oblíbený film či mu půjčí flashku s kopií filmu, dopouští se neoprávněného zásahu do autorských práv.

Zločin a trest

Neoprávněný zásah do autorských práv je především autorskoprávní delikt. Autor či jiný nositel práva se v případě porušení či ohrožení svých práv může domáhat nároků vyplývajících přímo z autorského zákona, jako je např. zákaz ohrožování práva nebo neoprávněného zásahu do práva, sdělení údajů o způsobu a rozsahu neoprávněného užití, odstranění následků zásahu do jeho práva např. zničením neoprávněně zhotovených rozmnoženin, zákazu poskytování služby, kterou využívají třetí osoby k porušování či ohrožování práva či poskytnutí přiměřeného zadostiučinění. Narušitel práva má dále objektivní povinnost k náhradě škody a vydání bezdůvodného obohacení, a to i v případě, že právo poruší nevědomky. Ustanovení § 40 odst. 4 autorského zákona pak stanoví, že místo skutečně ušlého zisku se může autor domáhat náhrady ušlého zisku ve výši odměny, která by byla obvyklá za získání licence k užití díla v době jehoneoprávněného užití, a dále pak stanoví výši bezdůvodného obohacení na dvojnásobek ceny licence k užití.

Obecně je za škody odpovědný ten, kdo škodu způsobí, a to i když ji způsobí spolu s dalšími osobami. Občanský zákoník ale stanoví také obecnou prevenční povinnost předcházet škodám, podle které je každý povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám.

S občanskoprávními důsledky porušování autorského práva se zpravidla pojí i přestupková či správně-delikttní odpovědnost podle autorského zákona. Kromě občanskoprávní odpovědnosti

může porušování autorského práva naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi dle § 270 trestního zákoníku. Trestným je jen úmyslné jednání včetně nepřímého úmyslu, ale nikoli náhodné, neuvědomělé jednání. Požadavek úmyslu se vztahuje na vědomí realizace jednání, ale netýká se právního omylu, kdy někdo jedná v rozporu s autorským zákonem, ale neví, že takové jeho jednání je protiprávní. V takovém případě platí, že neznalost zákona neomlouvá.

Odpovědnost dětí a mládeže

I když se často uvádí, že dítě do 15ti let není za své činy odpovědné, resp. jeho protiprávní jednání pro něj nemůže mít žádné důsledky, není to tak úplně pravda. Je třeba odlišovat trestní odpovědnost a odpovědnost obecnou. I dítě je totiž odpovědné za škodu, kterou způsobí, a sekundárně s ním za škodu odpovídají i jeho zákonní zástupci, tj. zpravidla rodiče, kteří jsou odpovědní za dítě a jeho výchovu.

I když v době spáchání skutku není dítě trestně odpovědné, mohou mu být uložena výchovná opatření.

- **Dítě mladší 15 let**
 - ✓ dohled probačního úředníka
 - ✓ zařazení do výchovného programu
- **Mladistvý (15-17 let, před dovršením 18tého roku věku)**
 - Trestní opatření***
 - ✓ odnětí svobody v poloviční výměře (1 rok, případně 2,5 roku až 4 léta v kvalifikovaných skutkových podstatách)
 - ✓ peněžité opatření až do výše 500 000 Kč
 - ✓ propadnutí věci (např. počítač, CD a DVD disky, kamera apod.)
 - ✓ obecně prospěšné práce
 - Výchovná opatření***
 - ✓ dohled probačního úředníka
 - ✓ výchovné povinnosti či výchovná omezení
 - ✓ napomenutí s výstrahou
- **Odpovědnost za škodu je často největším trestem**
 - ✓ náhrada způsobené škody; místo skutečně ušlého zisku se může autor domáhat náhrady ušlého zisku ve výši odměny, která by byla obvyklá za získání licence k užití díla v době jeho užití
 - ✓ vydání bezdůvodného obohacení ve výši dvojnásobku ceny licence k užití.

Kampaň Filmy nejsou zadarmo

Česká protipirátská unie již od roku 2006 realizuje preventivní, osvětovou a vzdělávací kampaň Filmy nejsou zadarmo, kterou v některých ročnících finančně podpořil Odbor médií a audiovizí Ministerstva kultury České republiky. V rámci kampaně se ČPU soustředí i na prevenci porušování autorských práv mezi žáky a studenty. Uskutečnila např. sérii přednášek na vysokých školách věnovaných ochraně autorských práv jak k filmům, tak i hudbě a počítačovým programům. Zároveň ČPU vypracovala a distribuovala výukové materiály pro studenty vysokých škol. Pro učitele druhých stupňů základních škol a učitele středních škol vytvořila ve spolupráci

s pedagogickou poradkyní ministerstva školství výukové materiály včetně žákovských a učitelských listů, testů, slovníčku pojmů apod. Pro žáky a studenty nabízí osvětovou brožuru „Sedm filmových hříchů“, která jednoduchým a zajímavým způsobem na dětem známých filmech shrnuje nejčastější způsoby porušování autorských práv, vysvětluje, která užití jsou legální a upozorňuje je na rizika nedovoleného chování. Nechybí ani názory filmových tvůrců, často kladené dotazy s odpověďmi a vědomostní kvíz, pomocí kterého si žáci a studenti mohou ověřit nově nabyté zkušenosti. I pro použití ve vyučování např. pro nastartování diskuse k problematice natočila dvacetiminutový film, který na jedné straně mapuje vznik celovečerního kinematografického filmu a přináší pohled filmových tvůrců na pirátství, a na druhé dává prostor autentické diskusi studentů i jejich individuálním názorům.

Na internetových stránkách kampaně www.filmymejsouzadarmo.cz jsou k dispozici materiály a informace o pirátství a protipirátských aktivitách, relevantní právní úprava, názory a odpovědi filmových tvůrců, herců, producentů a distributorů, články z médií vztahující se k tématu a nechybí ani odpovědi na nejčastěji kladené dotazy. Na stránkách probíhají soutěže o atraktivní ceny a v sekci ke stažení jsou k dispozici materiály vytvořené v rámci kampaně, např. loga a nálepky kampaně, protipirátské trailery, výukové materiály pro učitele středních a základních škol, brožura, nálepky proti natáčení filmů při představení v kině apod.

Pomoc učitelům středních a základních škol

Učitelé středních a základních škol zpravidla nejsou v informačních technologiích natolik zblhlí jako jejich žáci. Problematika autorských práv jim připadá spleť a nerozumí mnohým aspektům. Zpravidla neznají všechny frekventované způsoby užívání autorských děl a nevědí, jak aplikovat zákonné normy na praktické otázky. Velmi často se také při výuce neradi se pouští na neznámou půdu.

Výukové materiály mají tyto handicapy odstranit a pomoci pedagogům problematiku pochopit, pro potřeby žáků zjednodušit a umožnit jim tak srozumitelnou formou přenést tyto informace na žáky. Materiály jim pomohou i s výběrem vhodných příkladů k prezentaci problematiky v praktické rovině a k přípravě diskuse se žáky včetně odpovědí na jejich možné dotazy. Za tímto účelem nabízí ČPU následující výukové materiály:

- Učební texty pro učitele
- Učební texty pro žáky
- Kvízy
- Odpovědi na nejčastější otázky
- Audiovizuální spoty
- PowerPointová prezentace
- 20 min. dokumentární film Filmy (ne)jsou zadarmo
- Brožura k prohloubení znalostí žáků a studentů
- Drobné i hodnotnější dárky do soutěží

Mgr. Markéta Prchalová
ředitelka České protipirátské unie
cpufilm@cpufilm.cz

www.cpufilm.cz www.filmymejsouzadarmo.cz

© Česká protipirátská unie, 2013